

Змістовий модуль 1 Введення в кінологію

Лекція 1 Походження і використання мисливських собак

- Кінологія.
- Мисливська кінологія.
- Походження собак.

Кінологія – наука про собак і собаківництво (від грецького «кінос» – собака і «логос» – знання, вчення). Ця наука вивчає анатомію, фізіологію, походження та еволюцію собак, їх порідне різноманіття, племінне розведення, утримання та догляд, дресирування, їх загальне й спеціальне використання.

Кінологія визначає теоретичні принципи, на яких базується той або інший розділ собаківництва: службове, декоративне, мисливське собаківництво; зооветеринарія; дресирування собак; селекція собак або племінна робота (вдосконалення існуючих порід або виведення нових); експертиза на виставках та випробуваннях.

Людина й собака мешкають поряд із давніх-давен. Собака став першою домашньою твариною ще за часів кам'яного віку. Людина оцінила в собаці його непримхливість, витривалість, швидкий біг, гострий нюх, відмінний слух, високу пластичність і здатність до пристосування.

Умови для приручення собак (осілість і деякий надлишок продовольства) склалися приблизно 12-15 тис. років тому в епоху мезоліту та раннього неоліту. У цей час вже були винайдені лук і стріли. Колективне полювання, характерне для палеоліту поступово втрачало своє значення. Люди, як правило, полювали самостійно на різноманітних тварин, відрізнялися спостережливістю і добре знали їх звички.

Процес одомашнення тварин тривав значний час. Спочатку йшло приручення диких предків собаки. Деякі автори припускають, що приручення та одомашнення собак відбувалося на «добровільних засадах». Вважається, що дикі предки трималися поблизу стоянок первісної людини та жили залишками її їжі. Натомість вони «охороняли» людей від ворогів, попереджали їх про небезпеку, що насувається. Це люди оцінювали та доброзичливо відносилися до присутності тварин біля своїх стійбищ. Надалі дикі предки собак почали допомагати в загоні дичини під час полювань, і врешті решт, перестали боятися людини, стали брати корм з рук та стали її супутником. Приблизно таку картину одомашнення описує етолог К. Лоренц. За спостереженнями С.М. Боголюбського, аналогічну картину відносин із собаками можна спостерігати в австралійських аборигенів. В Австралії собаки дінго живуть подібно до вовків, але є і напівприручені, які мешкають на стоянках аборигенів. Вони вільно бігають по стоянці та її околицях. Якщо їх погано годують, вони йдуть до інших хазяїв або взагалі дичавіють.

Вірогідніший інший шлях одомашнення собак. Різні дослідники відмічають, що багато народів, які знаходяться на низькому ступені розвитку, приручають диких тварин. Найчастіше беруть молодих тварин, яких ловлять під час полювань або знаходять у лігвах. Вигодувані людиною цуценята не лише стають

ручними (не бояться людини, беруть корм із рук, підходять на заклик), але й здатні виконувати необхідну людині роботу.

Домашні собаки, у тому числі лайки, які дуже схожі на вовка, відрізняються від нього рядом важливих ознак. Ці відмінності проявляються в розмірах і формах тіла, забарвленні, формі вух, у манері носити хвіст тощо. Головна відмінність собаки від вовка полягає в тому, що собаки втратили строгу сезонність розмноження та линяння. Як відомо, сезонна життєдіяльність у диких тварин строго успадковується, а система розмноження є дуже консервативною, від змін вона захищена генетично (що і гарантує виду збереження його «власного обличчя»), і здолати цей захист не просто.

Про походження собак існує декілька різних теорій. Найбільшу схожість домашній собака має з вовком, який ймовірно й був основним його предком. На що вказує низка ознак морфології, поведінки, вокалізу та результати порівняльного молекулярно-генетичного аналізу цих тварин. У формуванні домашнього собаки також брали участь інші види – шакал та, можливо, койот. Так само вірогідна участь і деяких вимерлих видів псових, тобто широке поліфілетичне походження домашнього собаки. Але ряд дослідників дотримується теорії монофілетичного походження та вважає предком собаки тільки вовка.

Палеонтологи вказують, що на території Китаю, звідки походять декілька порід собак, у стародавніх відкладеннях зустрічаються черепи вовків і собак, а шакалів – ні, отже, у цьому районі походження від шакалів неможливе. Виключають шакала з предків собак і ті дослідники, які спираються на анатомо-фізіологічні відмінності – на тій основі, що мозок шакала значно менший за собачий. Проти версії щодо походження собаки від шакала також виступають учені, які тривалий час спостерігали на волі шакалів і здичавілих собак, які там мешкають. Вони стверджують, що хоча в штучних умовах ці тварини схрещуються, у природі тримаються відособлено і ніколи не схрещуються. Ретельне вивчення шакала та койота показало, що в них значно менше спільних із собакою рис поведінки.

Засновником теорії поліфілетичного походження домашніх собак був Ч. Дарвін, який обґрунтовував її незвичайною різноманітністю форм і зовнішнього вигляду собак, а також великими екстер'єрними відмінностями представників різних порід. На думку одного з прибічників цієї теорії, професора А.П. Богданова хорти походять від абіссінського вовка (за сучасною систематикою ефіопський шакал); догоподібні собаки – від тибетського вовка, група вівчарок – від індійського вовка; шпіци, пінчери та тер'єри – від звичайного шакала і тому подібне. Такий погляд на походження собак підтвердився в результаті вивчення кісткових залишків і черепів викопних собак.

Встановлено, що у вовка, койота, шакала та собаки по 78 хромосом. Дані з гібридизації собаки з вовком, шакалом та койотом свідчать про вільне схрещування цих видів, життєздатність та плодючість їх нащадків. Шакал легко приручається, тримається поряд із людиною, живиться побутовими відходами. Форми черепів шакалів, яких утримують у неволі, упродовж декількох поколінь змінюються та стають більш схожі на черепи домашніх собак. Нині в Росії

виведена та використовується з метою пошуку вибухових речовин службова порода – собака Сулімова, яка є результатом гібридизації шакала та лапландської лайки.

При серологічному аналізі виявили, що собака ближчий до койота, ніж до вовка. Відомі в природі випадки гібридизації собак та койотів, які раніше були значно поширеними. Таким чином, участь шакала та можливо койота, особливо на початкових етапах формування домашнього собаки повністю виключити немає підстав.

Деякі вчені предком собаки вважають давно вимерлий вид дикої собаки. В археологічних розкопках знаходять скелети та черепи ще не одомашнених собак. Ці дикі тварини мешкали 10-15 тис. років тому та, можливо, дали початок домашньому собаці.

Собака був одомашнений в чотирьох із п'яти визнаних центрах одомашнення тварин: Китайсько-Малайському, Індійському, Південно-Західно-Азіатському та Середземноморському. Первинним центрами доместики собаки є Європа, Передня, Північно-Східна й Центральна Азія та Північно-Східна Африка. Таким чином, для домашнього собаки характерна політопія, тобто його поширення з багатьох осередків.

При цьому не обов'язкова участь усіх вірогідних предків домашнього собаки в кожному центрі одомашнення. У північних районах це в основному, вовки та, можливо, койот, у південних – вовки та шакал. Таким чином, у формуванні домашнього собаки як виду участь брали ті види з перерахованих тварин, які мешкали в цьому районі. Пізніше під час масового переселення народів відбувалося змішування древніх собак, формування нових примітивних порід, які мали вже змішану спадковість. Це траплялося не раз за довгу історію людства. Про спільність походження собак говорить і зовнішній вигляд новонароджених цуценят, незалежно від породи.

За даними археологічних розкопок встановлено, що в кам'яному столітті на території Європи та Азії існували три типи собак. Перший тип – болотяний або торф'яний собака, черепи і окремі скелетні останки яких були знайдені в різних районах Сибіру, Східної та Західної Європи. Торф'яний собака ймовірно мав своїм предком шакала, на що вказує схожість форми черепів та їх розмірів. З сучасних тварин, очевидно, найближчими до торф'яного собаки є ненецька та інші промислові породи лайок, а також чау-чау, шпіци, пінчери та тер'єри.

Другий тип – собака Іностранцева, останки якого знайдені на стоянці древньої людини в районі Ладозького озера професором О.О. Іностранцевим і описана зоологом Д.М. Анучіним. Це велика тварина, схожа на вовка, із відносно короткою мордою та сильними щелепами. Кістки скелета цих собак були виявлені також при розкопках Афонтової гори біля м. Красноярськ разом із черепами мамонтів, печерних ведмедів та інших тварин. В Росії на берегах Амура, у протоках Абакана (Мінусінська обл.), Московській та Смоленській областях, у Західному Казахстані, Україні, Криму були знайдені черепи тварин близькі за типом до собаки Іностранцева. Професором М.В. Павловою описані собаки гунів початку нашої ери, знайдені в Забайкаллі та в Монголії. Ці собаки

дуже близькі до сучасних монгольських вівчарок. Імовірними предками собаки гунів є різні види великих європейських та азіатських вовків.

Собака Іностранцева, ймовірно є предком великих і сильних собак, поширених у Європі та Азії, яких використовували для охорони стад, полювання на великих тварин та хижих звірів, а пізніше як бойових. Нащадками цих великих собак є тибетські, середньоазіатські, кавказькі, монгольські вівчарки; сенбернари, ньюфаундленди, мастифи, доги, північно-східні їздові лайки та деякі інші породи.

Третій тип – собака Путятіна череп, якого знайдений у єдиному екземплярі в Росії в Новгородській губернії та описаний П.А. Путятіним. Наявність тільки одного черепа не дозволяє зробити яких-небудь ґрунтовних висновків. Череп цього собаки у загальних рисах близький до черепа собаки Іностранцева, але коротший, вужчий у черепній частині та з подовженою мордою. Вважається, що предком цього собаки був європейський вовк. До нащадків собак Путятіна відносять також австралійського дінго та східних собак-паріїв, можливо, що їх нащадками є деякі породи лайок.

За часів бронзового віку, який характеризується появою металевих виробів, гончарного виробництва, обробкою земель і розширенням тваринництва, в Європі з'явилося декілька нових типів домашніх собак.

Бронзовий собака був описаний у 1872 році. Черепи його знайдено в похованнях андроновської та карасукської культур у Сибіру й Середній Азії. Професор Е.А. Богданов та інші вчені вважають предком бронзового собаки індійського вовка (Індія та Іран). Нащадками бронзового собаки вважають вівчарок європейського походження – німецькі, бельгійські, голландські, французькі, шотландські (колі), боковою гілкою є південноросійська вівчарка, а на думку деяких авторів, й окремі групи лайок.

Попелястий (зольний) собака, другий тип собак бронзового століття, названий так тому, що череп його знаходили в зольних залишках жертвних вогнищ. Очевидно попелястий собака був мисливським і його приносили в жертву, як найдорожчу цінність, якою володів первісний мисливець. Черепи, що наближаються до попелястих собак, описані професором О.О. Браунером при розкопках на Амурі; Єлизаветинського городища сарматського племені на Північному Кавказі біля м. Краснодар. Черепи попелястих собак мають загальні риси з торф'яним та бронзовим собаками. Можливо, попелястий з'явився в результаті схрещування торф'яного та бронзового собаки. Нащадками попелястих собак вважають усіх мисливських собак – гончаків, лягавих, спанієлів, такс.

Перші праці, які можна віднести до кінологічних, з'явилися в Стародавній Греції і Римі. Приручення собак і виведення порід мало свої особливості в різних районах земної кулі. Так, у кочових степових племен в пошані були пастуші собаки, у стародавніх ассірійців – бойові пси, а в Греції поширення набули декоративні породи собак. До нас дійшли праці багатьох давньогрецьких учених, присвячені собаківництву і опису різних порід собак. У деяких з них згадується про існування більше десяти порід собак, які були відомі вже в той час. Так що

виникнення кінології можна простежити далеко вглиб століть. Проте в її сучасному вигляді і розумінні кінологія виникла у другій половині 19 століття.

Історія собаківництва – найдавніша з усіх історій, що зв'язують людину з тваринами. Існують різні припущення про час приручення собак. І всі вони відводять нас в дуже далеке минуле.

Родоводи деяких порід собак відомі з міфічних часів. З 17 століття в буддистських монастирях ведуться записи для визначення походження собак.

На першому етапі становлення і розвитку теорії та практики селекції порід собак вівся несвідомий відбір. Люди зберігали тих тварин, які краще відповідали цілям їх використання і в цей період виділялися сторожові, мисливські, пастуші і, пізніше, бойові собаки.

З середини 18 століття в Європі селекція стає методичною. На цьому етапі розробляються методи відбору кращих, системи схрещувань, введені родовідні книги. Стали заздалегідь формулювати вимоги до майбутньої породи і вести відбір так, щоб ці вимоги виконувалися, тобто створювати породи з наперед заданими властивостями екстер'єру та поведінки.

З другої половини 19 сторіччя почали організовуватися кінологічні організації та перші виставки собак.

Найстаршою кінологічною організацією світу є «Кеннел клуб», який був організований в 1873 році у Великобританії.

Починаючи з 1874 роки клуб веде родовід (книгу породистих собак), у 1880 році починає видавати газету про породистих собак, а пізніше і кілька журналів.

Слідом за цим аналогічні клуби стали з'являтися в інших країнах: Німеччині, США, Бельгії та ін.

З другої половини 19 ст. формуються перші «заводчики» і кінологічні організації. З'являються перші газетні видання з собаківництва і перші виставки собак.

В Україні зареєстровано наступні організації, що займаються собаківництвом:

- Українське суспільство полювання та рибальства, 1991 р. Мисливським собаківництвом займається з 1925 р
- Кінологічна спілка України, 1990 г. (всі породи собак).
- Українська кінологічна федерація, 1996 (всі породи собак).
- Центральний клуб України власників німецької вівчарки, 1996 г.
- Українська федерація спорту з собаками, 1996 г.
- Українська федерація мисливського собаківництва, 2004
- Міжнародна організація «Кінологія», 1999 р (всі породи собак).
- Міжнародна федерація «Вікторія», 1998 р (всі породи собак).
- Міжнародна організація «Євразійський союз вовкодавів», 2002 г. (кавказькі та середньоазіатські вівчарки).

Окрім цих організацій в Україні зареєстровано близько 360 дрібних кінологічних клубів і центрів. Поголів'я собак з кожним роком зростає.

На державному рівні кінологією займається Державна прикордонна служба, митна служба, Міністерство внутрішніх справ, внутрішні війська, Міністерство надзвичайних ситуацій.

У даний час у світі існує кілька міжнародних кінологічних організацій:

Міжнародні організації загального характеру, що об'єднують національні клуби, спілки, спільноти різних країн незалежно від кількості порід собак, які в них представлено. Найбільш великі з них:

- FCI (Federation Cynologique Internationale) – Міжнародна Кінологічна Федерація. Штаб-квартира в м. Тюін, Бельгія. Заснована в 1911 році з ініціативи Німеччини, Австрії, Бельгії, Франції та Голландії. Найбільш велика організація з найбільшою світовою мережею. Об'єднує тільки національні організації загального характеру. В даний час налічує 86 дійсних і асоційованих членів з усіх континентів. У FCI може бути представлена тільки одна національна кінологічна організація від країни.
- UCI (Union Cynologie International) – Міжнародний Кінологічна Спілка. Штаб-квартира в м Відень, Австрія. Заснована спочатку 1970-х років з ініціативи країн центральної Європи - Австрії, Німеччини, Франції, Бельгії та ін. Як альтернатива FCI. В даний час її членами є національні організації 13 країн. На відміну від FCI, членами UCI можуть бути кілька організацій з однієї країни, а також клуби за окремими породами. Друга за величиною після FCI європейська міжнародна організація.
- FIC (Federation of International Canines) – Федерація міжнародного собаководства. Штаб-квартира в м. Монтгомері, США. Членами можуть бути будь окремі клуби.

Міжнародні організації, що об'єднують національні клуби, спілки, товариства як загального характеру, так і спеціалізовані за регіональним принципом:

- NKU (Nordisk Kennel Union) – Північний Кінологічний Союз, який об'єднує національні клуби Норвегії, Данії, Швеції, Фінляндії та Ісландії. Ці клуби також одночасно є членами FCI, а Данія і Фінляндія представлені також у UCI. Подібно до цього союзу, існують союзи кінологічних клубів країн Бенілюксу, Латинської Америки, Південно-Східної Азії та інші.
- Бульдог Клуб Бенілюксу, об'єднує клуби любителів бульдогів країн Бенілюксу.

Міжнародні кінологічні організації, що об'єднують національні клуби тільки з якої-небудь однієї породи або групі порід собак. Поряд з клубами, які займаються розведенням, в них можуть входити спеціалізовані спортивні або дресирувальні клуби. Членами цих міжнародних організацій не можуть бути національні клуби загального характеру. Наприклад:

- WUSV Всесвітній союз клубів німецької вівчарки;
- ISPU (Internationale Schnauzer Und Pincher Union) Міжнародний Союз клубів пінчерів і шнауцерів;
- REC (Reunion Europeedes Clubsdu Caniche) - Європейський Союз клубів пуделів.

– IGL (Internationale Gundog League) - Міжнародна ліга мисливських собак. Штаб-квартира в Англії.

Кожна з цих організацій може в свою чергу бути членом або підтримувати політику будь-якої міжнародної організації загального характеру, або залишатися незалежною.

Міжнародні організації, що об'єднують національні клуби, спілки тощо, що займаються спортом, дресируванням, робочим використанням собак. Їх може бути кілька по одному і тому ж напрямку роботи. Так, наприклад, існує 5 міжнародних організацій, які об'єднують клуби їздових собак.

Міжнародні організації правозахисного характеру, які об'єднують національні товариства захисту собак від жорстокого поводження. Як правило, вони входять до складу товариств захисту тварин.

Міжнародні кінологічні організації створені з метою розвитку та захисту кінології, чистопородного собаківництва та гуманного ставлення до тварин.

Метою діяльності FCI є підтримка та сприяння в розведенні та використанні породистих собак, чиє фізіологічне здоров'я та морфологічні особливості задовольняють вимогам стандарту породи, здатних до навчання і виконання робочих функцій у відповідності зі специфічними особливостями своєї породи; сприяти використанню, утриманню та розведенню собак в країнах-членах FCI; сприяння вільному обміну кінологічної інформацією між країнами-членами FCI і організація виставок та іспитів. Напрями діяльності FCI:

- взаємне визнання племінних книг і родоводів;
- взаємне визнання назв кінологічних розплідників і створення міжнародного реєстра суддів і назв розплідників;
- сприяння розвитку фундаментальних наукових досліджень в кінології, вільному обміну науковою інформацією між країнами-членами FCI; дотримання стандартів порід, встановлених країнами походження породи та країнами спостереження. Ці стандарти повинні бути визнані іншими країнами, якщо це не суперечить законодавству цих країн.
- стандартизації, наскільки це можливо, національних правил шляхом видання посібників з проведення міжнародних чемпіонатів, виставок та чемпіонатів з робочими якість, а також підтримка високого рівня суддівства на міжнародних виставках і робочих випробуваннях; підтримка окремих країн-членів FCI, якщо необхідно, спільно з іншими міжнародними організаціями, шляхом надання професійної інформації і необхідних експертів-кінологів;
- визначення – після попереднього схвалення представниками країни походження породи або країни спостерігача – і опублікування характеристики кожної породи. У кожному разі, стандарт нової породи або зміни вже існуючого стандарту не будуть визнані на міжнародному рівні до розгляду та винесення висновку комісією за стандартами, а в разі затвердження нової породи також і науковою комісією;
- взаємне визнання санкцій та призначень штрафів країнами-членами FCI.

Кінологічні організації спортивного спрямування діяльності ставлять перед собою мету об'єднати спортивні кінологічні організації різних країн для

спільного проведення офіційних міжнародних змагань та для інтеграції спорту з собаками в міжнародну спортивну систему і Олімпійський рух.

Щоб стати членом якоїсь кінологічної міжнародної організації, національна організація повинна бути офіційно зареєстрована в своїй країні і відповідати вимогам, які пред'являє дана міжнародна організація до своїх членів.